Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 167-176

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.32635>

Arş. Gör. Dr. Durmuş ERSUN

Durmuş Ersun, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
ersundurmus@gmail.com/durmusersun@artuklu.edu.tr.

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ'NDEN TOGA GİYİMLİ BİR HEYKEL¹

Özet

Toga, Roma vatandaşlığını karakterize etmektedir. Bu nedenle sadece Roma vatandaşlığına sahip kişiler tarafından giyilmiştir. Toga'nın MÖ 1. yüzyıl başlarından MS 5. yüzyıl sonlarına kadar dört farklı tipi bulunmaktadır. Öncelikli olarak toga'nın kökeni ve anlamı üzerinde durulmuştur. Akabinde heykel tanımlanmış ve elbise analizi yapılmıştır. Elbise analiziyle ilk defa Türkçe bir terminoloji oluşturulmuştur. Buradaki Türkçe terimler çok sayıda terzi ile görüşülerek şekillendirilmiştir. Son olarak ise hem Anadolu hem de Roma'dan örneklerle heykel tipolojik ve stilistik açıdan değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Toga, Heykel, Roma Dönemi, Roma Heykeltraşlığı, Roma Vatandaşlığı

A TOGA STATUE FROM MUSEUM OF ANATOLIAN CIVILIZATIONS

Abstract

Toga characterizes Roman citizenship. Therefore, it could only be worn by Roman citizens. There are four different types of toga from the beginning of the 1st century BC to the end of 5th century AD. The origin and meaning of the toga are primarily emphasized. Then, the statue was identified and dress analysis was made.

¹ Bu Makale “Anadolu’da Toga Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Saha çalışmalarımı kurum burslarıyla destekleyen Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (2016 Yılı Prof. Dr. Ali Dinçol Araştırma Bursu) ve Türk Amerikan İlmi Araştırmalar Derneği’ne (2017 Yılı George Maxim Anossov Hanfmann Bursu) minnettarlığımı ifade etmeyi bir borç bilirim.

A Turkish terminology was created for the first time by dress analysis. Here, the Turkish terms have been created by negotiating with a large number of tailors. Finally, the sculpture was evaluated typologically and stylistically with examples from both Anatolia and Rome.

Keyword: Toga, Sculpture, Roman Period, Roman Sculpture, Roman Citizenship

GİRİŞ

Roma vatandaşlığının karakteristik bir işareti olan toga'nın düz kenarı arka taraftan sol omuz üstüne yerleştirilir, uzunluğunun üçte biri kadarıyla sol kolla tutulacak biçimde toga'yı giyenin önüne sarkmasına özen gösterilirdi. Sonrasında toga'nın düz kenarının sırt tarafında kalan bölümü yukarı gelecek, yuvarlak bölümü sağ bacağa kadar inecek biçimde sırtta dolanır, sağ kol altından geçirilip yine sol omuz üstünden geri atılır ve oradan aşağı sarkıtılarak giyimi gerçekleştirilirdi (Wilson, 1924: 25; Hurschmann, 2002: 654).

Toga, Roma vatandaşlarının ulusal giysisidir (Korkut, 2000: 187; Goette, 2013: 39). Vergilius, Romalıları toga giyen dünyanın hâkimi mümtaz ırk olarak nitelendirmiştir (Vergilius, 1.280,24). Giysi, onu taşıyan kişinin Roma sivil haklarına sahip olduğuna işaret etmektedir (Zanker, 1990: 169; Goette, 2013: 39). Vatandaşlık vurgusunun yanı sıra giysi kişinin toplum içerisindeki statüsünü yansıtan bir özelliğe de sahiptir (Fejfer, 2008: 183; Karanastasi, 2013: 94). Bu durum elbise de yapılan renk değişimi ya da sonradan eklenen renkli bir yakayla temsil edilmiştir. Erguvan renkli yaka ile temsil edilen *toga praetexta* (Bkz. Gabelmann, 1985: 497 vd.) bu duruma örnektir. İmparator Augustus Dönemi öncesinde Roma vatandaşlarında cinsiyet ya da yaş ayrımı yapılmaksızın toga, hem kadınlar hem de erkekler tarafından giyilmiştir (Goette, 1990: 2; Stone, 2001: 13). İmparator Augustus Döneminden itibaren yetişkin kadınlar *stola* taşımış, toga sadece küçük kız çocukları ve erkekler tarafından giyilmiştir (Weiss, 1881: 433; Goette, 1990: 2). Toga günlük yaşam içerisinde ve heykelerde iki ana bileşenle birlikte temsil edilmiştir. Bunlar sırasıyla giysi altına giyilen tunik ve ayağa giyilen *calceus*'tur.

Plinius, Halikarnassoslu Dionysios ve Tertullian aracılığıyla giysinin kökenine ilişkin bilgiler gelmiştir. Roma vatandaşlarına özgü bir giysi olan toga'nın kökeni ile ilgili olarak Plinius, erguvan renkli bir yakaya sahip toga'nın ilk olarak MÖ 7. yüzyıl içerisinde Tullus Hostilius'un saltanatı boyunca Roma'da görüldüğünü belirtmiştir (Plinius, 9.136). Plinius'a göre erguvan renkli yakaya sahip toga'nın kökeni Etrüsklere dayanmaktadır (Plinius, 8.195; 9.136; 33.10). Halikarnassoslu Dionysios, Romalıların erguvan yakalı elbiselerinin renklerinin Lydia ve Pers krallarının giysileri ile benzer olduğuna ve onların elbiselerinin dikkörtgen formunun aksine Romalıların giysilerinin yarı dairesel bir şekle sahip olduğunu belirtmiştir (Halikarnassoslu Dionysios, 3.60, 3-61,2). Giysinin bu türünün Yunanlılar tarafından *tebenna* ve Romalıları tarafından ise toga olarak adlandırıldığını vurgulamıştır (Halikarnassoslu Dionysios, 3.60, 3-61,2). Tertullian, köken konusunda toga'nın Pelasglar'dan Lidyalılara, Lidyalılardan da Romalılara aktarıldığı görüşünü bildirmiştir (Tertullian, I. 1,2). Elbisenin kökeni konusu belirsizliğini halen korumaktadır. "Kökleri antik kaynaklara göre Lydia ve Etrüsk geleneğinden gelmekte ya da Peleponnesos'tan gelerek Yunan etkileri taşımaktadır" şeklinde aktarılmaktadır (Durugönül ve diğ. 2017: 93).

Tanımlama

Toga giyimli erkek heykelinin Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonuna 19013 envanter numarasıyla kaydı yapılmıştır (**Resim 1-3**). Heykelin yüksekliği 148 cm; genişliği 81 cm; derinliği ise 31 cm.dir. Orta grenli beyaz mermerden yontulmuştur.

Baş, sol el, sağ elin küçük bir kısmı ve kaval kemiğinin ortasından itibaren alt kısım heykelden eksik parçalardır. Baş gövde ile birlikte bir bloktan yontulmuştur. Eksik olan sol el ayrı bir biçimde çalışılmıştır ve sonradan kolun ön kısmına dübel yardımıyla tutturulmuştur. Sağ kol aşağı doğru hareket etmiştir. Sağ el alt kısımda elbisenin köşesini tutmuştur. Sol kol ise; dirsekten bükülmüştür ve öne doğru uzanmıştır. Sol elin eksik olması nedeniyle heykelin herhangi bir ikonografik obje tutup tutmadığına yönelik yorum yapılamamıştır. Heykel de hem önde hem de her iki yanda özenli bir işçilik uygulanmıştır. Vücut ağırlığı üzeri elbiseyle tamamen kaplanan sağ bacak üzerine konumlandırılmıştır. Sol bacak ise, dizden bükülmüştür ve yana doğru hareket etmiştir. Bu hareket bağlı olarak bacak anatomisi elbise yüzeyine yansımıştır. Her iki ayağın eksik olması nedeniyle ayağına giydiği Roma botu (*calceus*)'nun çeşidi takip edilememektedir. Eserin sağ bacağının bitişiğinde 30x26x18 cm ölçülerinde bir *tabellae* desteği korunmuştur.

Elbise Analizi

Toga altına **yakasız gömlek** (tunik) giyilmiştir. Sağ kalçadan sol omuza doğru uzanan **korsaj kemeri** (*balteus*) ile elbise sıkılaştırılmıştır. Kemer üzerine “V” formu **ilmikleme** (*umbo*) bölümü dökümlenmiştir. Sol omuza çekilen kumaş oradan sağ omuza uzanmıştır. Bu formdan başın **başörtüsü** (*capite velato*) ile örtülü olmadığı anlaşılmaktadır. Başörtüsü heykelin **başrahip** (*pontifex maximus*) özelliğine işaret etmektedir. Sağ omuzdan altta diz kapağı yüksekliğine kadar indirilen ve oradan sol omuza yükselen önlük biçimli bölüm **biye** (*sinus*)'dir. Elbisenin her iki köşesini oluşturan **verev** (*lacinia*)'in bir ucu altta bacaklar arasında konumlandırılırken diğer ucu ise sol omuzdan arkaya atılmıştır. **Eğmeç** (*ima toga*) sağ ayağın bilek kısmından sol kolun ön bölümünün üzerine diyagonal bir biçimde uzanmıştır. Burada verilen Latince terimlerin Türkçe karşılıkları çok sayıda terziden alınan görüşler sonucunda oluşturulmuştur (Bkz. **Çizim 1**).

Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme

Heykel, elbisenin ikinci tipinde toga giyimlidir (Bkz. **Çizim 2**). İkinci tip de elbise yaklaşık olarak Augustus'un yönetim yıllarında ortaya çıkmıştır (Kockel, 1993: 18; Smith, 2006: 100). Bu nedenle Augustus Dönemi öncesi örneklerle üslup bakımından benzerlik kurulamaz. MS 1. yüzyıl togalı örneklerinde elbise daha hacimsiz ve sadece cephede ayrıntılı bir işçilik söz konusudur. Buna karşın togalı heykel de hem önde (cephede) hem de her iki yanda özenli bir işçilik uygulanmıştır. Togalı heykellerde verev'in altta bacaklar arasında sol diz kapağı yüksekliğinden itibaren zemine dokunur bir biçimde uzanmasının MS 2. yüzyıl örneklerinin neredeyse tamamında takip edilebilen bir uygulama olduğu belirtilmektedir (Goethert, 1939: 214; Goette, 1990: 49). Biye'nin alt kısma çekilirken sağ omuzun bir kısmını örtmesinin İmparator Hadrian Dönemi (MS 117 - 138) togalı heykellerinde karşılan bir durum olduğu aktarılmaktadır (Smith, 2006: 111; Özgan, 2013: 133). Biye köşesinin altta sağ bacdaktan uzak bir biçimde tasarlanması ve devamında sol omuza dike yakın bir açıda yükselmesinin Antoninler Dönemi'nde sıkça karşılaşılan bir uygulama olduğu belirtilmektedir (Goette, 1990: 50). MS 2. yüzyılın ikinci yarısında takip edilen uygulamalardan bir diğeri ilmikleme formunun

“U” formundan ziyade “V” biçimli olarak korsajlı kemer üzerine dökümlenmesidir (Goette, 1990: 50, 137; Ersun, 2019: 96). Burada belirtilen özellikler ışığında tip ve üslup bakımından heykel MS 2. yüzyılın ortaları veya sonrası bir döneme ait özellikler sergilemektedir.

Vücut “S” çizer biçimdedir. Elbise ve altına giyilen yakasız gömlek bol kesimlidir. Elbise genelinde yoğun matkap kullanılmıştır ve kıvrımlar derin kanallıdır. Biye kıvrımları birbirini paralel bir biçimde takip etmektedir. “V” formu ilmikleme bölümü kendi içerisinde üç kat halinde birbirine yayçizer biçimde bölünmüştür. Arka kısım kabaca bırakılmamış olup elbise hatları murç yardımıyla detaylandırılmıştır. MS 160-170 yıllarına tarihlendirilen Ephesos Parth anıtında Antoninus Pius’un togalı kabartmasında (Oberleitner, 2009: 54, No. FR 3, Res. 65) belirtilen stilistik özellikler takip edilebilmektedir.

Heykel, Antoninus Pius kabartmasının yanı sıra Hierapolis tiyatrosu sahne binası frizinde yer alan Septimius Severus kabartması (Gabellone, 2012: 66, Fig. 9; Romeo ve diğ., 2014: 244); Anadolu Medeniyetleri Müzesi 10061 envanter numaralı sütunlu lahitte (Wiegartz, 1965: 29, Lev. 17e) yer alan togalı figür (Severuslar Dönemi) ve Ephesos Yamaç Ev 2 de SR 18 olarak adlandırılan salonda ele geçen fildişi tiyatro frizlerinde (Erken Severuslar) yer alan toga giyimli figürler (Dawid, 1980: 97, Lev. 17.6; 2003: 67 vd., Fig. 178) ile tipolojik ve stilistik olarak yakın özellikler sergilemektedir. Anadolu dışında togalı heykel; Marcus Aurelius sütununda betimlenen imparatorun toga giyimli figürüyle (Petersen ve diğ. 1896: 67, Lev. 39) ve Roma’dan mezar kabartmasında (Antoninler Dönemi) yer alan figürle de (Frenz, 1977: 24; Zanker, 1975: 271, dnp. 12) tip ve üslup bakımından yakındır. Yapılan karşılaştırmalar ışığında heykel tipolojik ve stilistik olarak Geç Antoninler – Erken Severuslar Dönemine tarihlendirilmiştir.

SONUÇ

Toga sadece Roma vatandaşları tarafından giyilen bir elbisedir. Konunun özünün anlaşılması adına öncelikli olarak elbisenin anlamı ve kökeni üzerinde durulmuştur. Kökeni konusunda Cumhuriyet Dönemi içlerine işaret edilmektedir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi togalı heykelinin MS 2. yüzyıl içerisinde bir tarihe yerleştirilmesi (Geç Antoninler – Erken Severuslar) sebebiyle köken konusunda bir yaklaşım getirilememiştir.

Togalı heykeller konusu bugüne kadar yapılan Anadolu araştırmalarında göz ardı edilmiştir. Türk bilim insanlarının ortaya koyduğu çalışmalarda kataloglama bölümünden öteye gidilememiştir. Kataloglamada ise elbise tanımlanırken Latince kökenli sözcüklere olduğu gibi yer verilmiştir. Burada yapılan analizle elbise bölümlerinin Türkçe karşılıklarının verilmesiyle ilk kez yerli bir terminoloji oluşturulmuştur. Elbise bölümlerinin Türkçe isimlerinin tespiti aşamasında çok sayıda günümüz terzisiyle görüşülmüştür ve terminoloji oluşturulmuştur. Burada verilen Türkçe terimler bundan sonra yapılan araştırmalara öncülük edecektir.

Heykelin sağ bacağının bitişiğinde bir *tabellae* desteği yer almaktadır. Ancak yazıtı korunmamıştır. Bu nedenle eserin kimliğine yönelik bir yaklaşım getirilememiştir. Togalı heykel ikonografisinde gerek elde taşınan sembolik obje gerekse de ayağa giyilen botlar yardımıyla statü yorumlaması yapılabilmektedir. Heykelin sol eli ve her iki ayağının eksik olması sebebiyle toplum içerisindeki statüsüne yönelik bir çıkarım yapılamamıştır.

MÖ 1. yüzyıl başlarından MS 5. yüzyıl sonlarına kadar toga’nın dört farklı tipi bilinmektedir. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi togalı heykeli ikinci tip de elbise

giyimlidir (Çizim 2). İkinci tip de elbise yaklaşık olarak İmparator Augustus'un yönetim yıllarında ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan ikinci tip de elbiseyi Romalılar kesintisiz bir biçimde MS 2. yüzyıl sonlarına kadar giymiştir. Tipolojik ve stilistik olarak yapılan karşılaştırmalar ışığında heykel Geç Antoninler – Erken Severuslar Dönemine yerleştirilmiştir.

MODERN KAYNAKLAR

- Dawid, M. (1980). “Bemerkungen zu zwei Relieffriesen aus dem ephesischen Elfenbeinfind”, içinde: F. Krinzinger – B. Otto – E. Walde-Psenner (Ed.) *Forschungen und Funde Festschrift Bernhard Neutsch*. Avusturya: Innsbrück Üniversitesi Yayınları, 95-102.
- Dawid, M. (2003). *Die Elfenbeinplastiken aus dem Hanghaus 2 in Ephesos: Räume SR 18 und SR 28 Forschungen*. Wien: Avusturya Bilimler Akademisi Yayınları.
- Durugönül, S.; Dinç, M.; Tepebaş, U. (2017). “Kilikia Bölgesi Roma Dönemi Heykeltraşlığı”, *Arkhe* 4: 88-97.
- Ersun, D. (2019). *Anadolu'da Togonalı Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Fejfer, J. (2008). *Roman Portraits in Context*, içinde: F. Lissarrague – R. M. Schneider – R. R. Smith (Ed.), Berlin: De Gruyter.
- Frenz, H. G. (1977). *Untersuchungen zu den frühen römischen Grabreliefs*. Frankfurt: The Author.
- Gabellone, F. (2012). “La scansione laser terrestre per lo studio di reperti archeologici: ambiti di applicazione e operatività sul campo”, içinde: F. D'Andria – M. P. Caggia – T. Ismaelli (Ed.) *Hierapolis di Frigia V: Le Attività Delle Campagne di Scavo e Restauro 2004-2006*. İstanbul: Ege Yayınları, 61-68.
- Gabelmann, H. (1985). “Römische Kinder in Toga Praetexta”, *JdI* 100: 497-541.
- Goethert, F. W. (1939). “Studien zur Kopienforschung I”, *RM* 54: 176-219.
- Goette, H. R. (1990). *Studien zu römischen Togadarstellungen*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Goette, H. R. (2013). “Die römische ‘Staatstracht’ toga, tunica und calcei”, içinde: M. Tellenbach – R. Schulz – A. Wiczorek (Ed.) *Die Macht der Toga Dresscode im römischen Weltreich*. Regensburg: Schnell & Steiner, 39-52.
- Hurschmann, R. (2002). “Toga”, *Der neue Pauly* 12 (1): 654-655.
- Karanastasi, P. (2013). “Die statuarische Repräsentation der römischen Kaiser im östlichen Imperium”, içinde: M. Tellenbach – R. Schulz – A. Wiczorek (Ed.) *Die Macht der Toga*

- Dresscode im römischen Weltreich*. Regensburg: Schnell & Steiner, 94-97.
- Kockel, V. (1993). *Poträtreliefs stadrrömischer Grabbauten: ein Beitrag zur Geschichte und zum Verständnis des spätrepublikanisch-frühkaiserzeitlichen Privatporträts*. Mainz.
- Korkut, T. (2000). "Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit", *Adalya* 4: 181-194.
- Oberleitner, W. (2009). *Das Partherdenkmal von Ephesos: Ein Siegesmonument für Lucius Verus und Marcus Aurelius, Schriften des Kunsthistorischen Museums 11A-B*. Wien: Sanat Tarihi Müzesi Yayınları.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı II*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Petersen, E.; Domaszewski, A. V.; Calderini, G. (1896). *Die Marcus-Säule auf Piazza Colonna in Rom*. Münih: Bruckmann.
- Smith, R. R. R. (2006). *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias: Aphrodisias II*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Stone, S. (2001). "The Toga: From National to Ceremonial Costume", içinde: J. L. Seabate – L. Bonfante (Ed.), *The World of Roman Costume*. Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları, 13-45.
- Zanker, P. (1975). "Grabreliefs römischer Freigelassener", *JdI* 90: 267-315.
- Zanker, P. (1990). *Augustus und die Macht der Bilder*. Münih: Beck.
- Weiss, H. (1881). *Kostümkunde, Geschichte der Tracht und des Geräths der Völker des Alterthums I*. Stuttgart: Ebner u. Seubert.
- Wiegartz, H. (1965). *Kleinasiatische Säulensarkophage: Untersuchungen zum Sarkophagtypus und zu den figürlichen Darstellungen, IstForsch 26*. Berlin: Mann Yayınları.
- Wilson, L. M. (1924). *The Roman Toga*. Baltimore: John Hopkins.

ANTİK KAYNAKLAR

- Halikarnassoslu Dionysios (1940). *The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus*. E. Cary – E. Spelman (Çev.), Londra: Harvard Üniversitesi Yayınları.
- Plinius (1962). *Natural History XI*, Çev. H. Rackham, Harvard Üniversitesi Yayınları.
- Tertullian (2005). *De Pallio*, V. Hunink (Çev.) Turnhout Brepols.
- Vergilius (1965). *Aeneas I*, Çev. O. Akşit, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Baltecus	Korsaj Kemer
Tunik	Yakasız Gömlek
Ima Toga	Eğmeç
Lacinia	Verev
Umbo	İlmikleme /Döküm
Practexta Bandı	G�vez Fisto
Sinus	Biye
Calceus	Roma Botu

Çizim 1. Toga blmlerini gsteren renklendirme (Ersun, 2019: 39).

1. Tip

2. Tip

3. Tip

4. Tip

Çizim 2. Toga'nın dört

tipinin gösterimi (Ersun, 2019: 155).

Resim 1-3. Anadolu Medeniyetleri Müzesi Togalı Heykeli (Foto. D. Ersun)